

Kamenko Subotić, *O glavnoj seobi Srba pod Arsenijem III Čarnojevićem i o drugim srpskim privilegijama, 1689-1690* (Για τη μεγάλη μετανάστευση των Σέρβων με επικεφαλής τον Arsenije III Čarnojević και για τα πρώτα προνόμια προς αυτούς, 1689-1690). Η εν λόγω μονογραφία, που αναφέρεται σ' έναν πολύ σημαντικό σταθμό της σερβικής ιστορίας, είδε το φως της δημοσιότητας στα 1897 και αποτελείται από 53 σελίδες¹⁸.

Dimitrije Ruvarac, *Životopis Djordja Nikolajevića, mitropolita Dabrobosankog* (Βιογραφία του Djordje Nikolajević, μητροπολίτη Δαβροβοσνίας). Γίνεται εδώ από τον γνωστό λόγιο και πρωτοπρεσβύτερο του Σεμλίνου Dimitrije Ruvarac η πρώτη σοβαρή προσπάθεια, για να ερευνηθεί η ζωή και η δράση του διακεκριμένου μητροπολίτη Δαβροβοσνίας Djordje Nikolajević¹⁹.

Το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας των Καραμάτα συνεχίζεται ακόμη ως σήμερα με τον Στέφανο Ιωάννη Καραμάτα, ο οποίος είναι Καθηγητής της Ορυκτολογίας - Γεωλογίας στο Πανεπιστήμιο του Βελιγραδίου και αντεπιστέλλον μέλος της Σερβικής Ακαδημίας των Επιστημών.

ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΠΑΠΑΔΡΙΑΝΟΣ

18. Η μονογραφία βρίσκεται στην Univerzitetska biblioteka "Svetozara Markovića", αριθ. εισ. PB, 102969.

19. Το βιβλίο αυτό, που αποτελείται από 185 σελίδες και που δημοσιεύτηκε στα 1898, το επισημάναμε στη Biblioteka Zavičajnog muzeja Zemuna, αριθ. εισ. I. 481. Για τον τίτλο του πρβλ. και Ilija Nikolić, "Bibliografija knjiga, listova i časopisa štampanih u Zemunu, 1849-1941" [Βιβλιογραφία βιβλίων, εφημερίδων και περιοδικών που τυπώθηκαν στο Σεμλίνο, 1849-1941], στο *Spomenica Zemunske biblioteke, 1825-1965*, Zemun 1966, σ. 169, αριθ. 353.

Η ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΒΟΔΕΝΩΝ ΚΑΙ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΦΕΟΥΔΑΡΧΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΝΤΟΥΡΖΗ

Η πλέον ισχυρή οθωμανική οικογένεια στα Βοδενά-Έδεσσα του τελευταίου αιώνα της Τουρκοκρατίας ήταν η οικογένεια Ντουρζή. Στην ιστορική της πορεία η Ελληνική Κοινότητα Βοδενών βρισκόταν σε διαρκή αντιπαράθεση με την πανίσχυρη αυτή φεουδαρχική οικογένεια.

Αυτό οφείλετο στο γεγονός ότι η οικογένεια Ντουρζή υπήρξε σφοδρός πολέμιος και διώκτης του Ελληνισμού. Προσπαθούσε με κάθε τρόπο να πλήξει την ελληνική κοινότητα. Την έπληττε δε πάντοτε εμμέσως, ενισχύοντας φανερά την προπαγάνδα των Εξαρχικών και τις προσπάθειές των για την απόσπαση της επαρχίας Βοδενών από τη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου και την υπαγωγή της στη δικαιοδοσία της Εξαρχίας.

Συνεπώς για την Ελληνική Κοινότητα Βοδενών η αντιπαράθεση με την οικογένεια Ντουρζή εσήμαινε αγώνα για την εθνική και εκκλησιαστική της υπόσταση.

Σύμφωνα με πληροφορίες που οφείλω σε σημερινούς απογόνους της οικογένειας, οι Ντουρζή ήταν μία από τις ολιγάριθμες τιτλούχες τουρκικές οικογένειες που εγκαταστάθηκαν κατά την εποχή του στρατηγού Εβρενός μπέη στη κατακτημένη από τους οθωμανούς περιοχή Βοδενών και αναγνωρίστηκαν, σύμφωνα με το ισχύον τότε δίκαιο του κατακτητή, τιμαριούχοι της περιοχής¹. Οι πρώτες αυθεντικές και αξιόπιστες πληροφορίες για την οικονομική και κοινωνική επιφάνεια και ισχύ των Ντουρζή προέρχονται από πηγές των αρχών του δεύτερου μισού του περασμένου αιώνα². Σύμφωνα με τις πηγές, τα τσιφλίκια των Ντουρζή αποτελούσαν πραγματικό φέουδο. Καταλάμβαναν ολόκληρη την κεντρική πεδινή Καρατζόβα-Αλμωπία, με κέντρο το Τσάκων-τσιφλίκι-Χρύσα, την περιοχή Κάμενικ-Πετριά, το Άρσεν-Άρσένιο και άλλες εκτενείς γόνιμες περιοχές. Αν λάβουμε υπόψη την έκταση των τιμαρίων των, μπορούμε να φαντασθούμε το μέγεθος της οικονομικής και πολιτικής επιρροής που εξασκούσαν στον Καζά Βοδενών.

Σχετικά με την ισχύ και την επιρροή της οικογένειας Ντουρζή, αναφέρει ο πρόξενος Βατικιάωτης: "Και τούτο μεν αληθές (σημ. συγγρ. ότι δηλαδή είχαν με-

1. Αφηγητές απόγονοι οικογένειας: Profesör Dr. Erol Düren, Macka Sport Caddesi 96, Κωνσταντινούπολις, S. Köksal, Avukat, Atatürk Caddesi, Ipekci Han No 11, Προύσα.

2. Έγγραφο Πρόξενείου Θεσσαλονίκης προς Υπουργείο Εξωτερικών, Νο 389 από 27 Μαΐου 1870, επίσης του αυτού προς Ελληνική Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 472 από 19 Ιουνίου 1872.

γάλη οικονομική και πολιτική ισχύ), αλλά ομολογούμενον εστί ότι ούτοι εποιήσαντο πάντοτε χρήσιν και επιρροήν της δυνάμεως των προς βλάβην όλων ανεξαιρέτως εκείνων, όσοι δεν ήθελον να υποκύψωσιν εις το αυθαίρετον αυτών κράτος³.

Οι αυθαιρεσίες και βιαιοπραγίες που έχει υπόψη ο πρόξενος Βατικιώτης, αρχικαί πρωτοεμφανίζονται το 1861. Ασφαλώς, η πολιτεία των Ντουρζή ήταν ανέκαθεν εξίσου τυραννική. Αλλά μόλις κατά το έτος αυτό οι καταδυναστευόμενοι από αυτούς οθωμανοί και χριστιανοί της Καρατζόβας τολμούν να καταγγείλουν τους δυνάστες των στο Βαλή της Θεσσαλονίκης⁴.

Αυτό αποτέλεσε την αρχική αφορμή για να δει το φως της δημοσιότητας η τυραννική πολιτεία των Ντουρζή, οι οποίοι έκτοτε δεν έπαυσαν να απασχολούν διαρκώς με τις παρανομίες των, μέχρι την απελευθέρωση το 1912, τόσο τις τουρκικές αρχές, όσο και τα προξενεία των Μεγάλων Δυνάμεων στη Θεσσαλονίκη.

Ο πρόξενος Βατικιώτης αναφέρει ότι ο Βαλής της Θεσσαλονίκης Χουσνή Πασάς έφριξε με τα ανήκουστα κακουργήματα και εγκλήματα των τριών αδελφών, Μεχμέτ, Σουλεϊμάν και Ζεϊνίλ Ντουρζή και διέταξε την άμεση προσαγωγή και προφυλάκιση των στη Θεσσαλονίκη⁵.

Δυστυχώς, όμως, παρά το βάρος των καταγγελιών, δεν τους επιβλήθηκε η ανάλογη ποινή. Διότι, ύστερα από πολλές ανακρίσεις και φανερές ή παρασκηνακές επεμβάσεις ισχυρών οθωμανικών προσωπικοτήτων, ο Μεχμέτ δραπέτευσε στην Κωνσταντινούπολη και επανήλθε μόνον όταν μετετέθη ο Χουσνή Πασάς από τη Θεσσαλονίκη στα Γιάννενα. Ο Ζεϊνίλ πέθανε στις φυλακές. Ο δε Σουλεϊμάν καταδικάστηκε μεν, αλλά δεν εξέτισε τη ποινή του. Με τη συνδρομή του Ρώσου προξένου στα Βιτώλια Χίτροβο κατώρθωσε να διαφύγει στη Ρωσία. Στη Ρωσία ο Σουλεϊμάν ονομάστηκε επί τιμή αξιωματικός των Κοζάκων του Καυκάσου και απέκτησε τη ρωσική προστασία και υπηκοότητα⁶.

Μετά μία πενταετία επέστρεψε με την ιδιότητα αυτή στην πατρίδα του Βοδενά με τρίμηνη άδεια, για να ρυθμίσει ενδιαφέροντες υποθέσεις του, που ισχυρίζονταν ότι απαιτούσαν την παρουσία του. Με την εκπνοή της τριμηνίας, ο διάδοχος του Χουσνή Ακήφ Πασάς δεν επέτρεψε στο Σουλεϊμάν να παρατείνει

3. Αναφορά εκ Βοδενών προς τον Ενδοξότατο Μουτσαρίφη Θεσσαλονίκης Κον Αλέξανδρον εφέντη από Μάρτιον 1877, συνημμένη εις Έγγραφο Προξενείου Θεσσαλονίκης προς Ελληνική Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 330, από 23 Μαρτίου 1877, εις το εξής Αναφορά εκ Βοδενών από Μάρτιον 1877.

4. Έκθεσις Μητροπολίτου Βοδενών Νικοδήμου προς Ελληνικό Προξενείο Θεσσαλονίκης: "Ο εν Βοδενούς Πανσλαβισμός" χρονολόγητη. Εις το εξής Έκθεσις Μητροπ. Νικοδήμου.

5. Ο.π.

6. Ο.π.

την παραμονή του⁷. Αμέσως όμως ενδιαφέρθηκε για την παραμονή του Σουλεϊμάν ο Ρώσος πρόξενος στη Θεσσαλονίκη Lagotsky. Μετέβη στην Κωνσταντινούπολη και προσωπικά ανέπτυξε στον εκεί πρόξενό της Ρωσίας τους λόγους, για τους οποίους ήταν επιβεβλημένη η παραμονή του Σουλεϊμάν στα Βοδενά.

Η ρωσική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη, καθώς και το Προξενείο στη Θεσσαλονίκη, για ειδικούς λόγους επιδίωκαν όχι απλώς ανανέωση αλλά διαρκή παραμονή του Σουλεϊμάν στην πατρίδα του.

Ο Σουλεϊμάν, κατά την παραμονή του στη Ρωσία, μυήθηκε στον Πανσλαβισμό και ανέλαβε να προωθήσει τα σχέδιά τους στην πατρίδα του, έναντι του αξιώματος και της ρωσικής προστασίας που απέκτησε.

Για το λόγο αυτό η ρωσική διπλωματία στην Κωνσταντινούπολη ενήργησε δραστήρια και παρασκηνακώς πέτυχε την παραμονή του οργάνου της στα Βοδενά.

Η παραμονή επετεύχθη σιωπηρώς, διότι στην Κωνσταντινούπολη το κλίμα για τον Σουλεϊμάν δεν ήταν καθόλου ευνοϊκό. Η Υψηλή Πύλη, ενήμερη των ραδιοουργιών και των πολιτικών του σχέσεων με το Πανσλαβιστικό Κομμάτο, όχι μόνο αρνήθηκε την παράταση παραμονής, αλλά προκειμένου να απαλλαγεί από τις δολοπλοκίες και των υπολοίπων μελών της οικογένειας, έδωσε εντολή στον αντικαταστάτη του Βαλή Ραούφ Πασά να τους προσφέρει στη Μ. Ασία κτήματα και αγαθά πολύ περισσότερα από όσα είχαν στα Βοδενά, ελπίζοντας ότι έτσι θα δεχθούν να εγκατασταθούν εκεί.

Επιπροσθέτως δε έδωσε το δικαίωμα στο Ραούφ, σε περίπτωση που δεν θα δέχονταν την πρόταση, να τους φερθεί πολύ αυστηρά και, εν ανάγκη, ακόμη και να τους εξορίσει λόγω του ποινικού τους μητρώου⁸.

Παρόλα αυτά, ο Σουλεϊμάν, με την προστασία της ρωσικής πρεσβείας και την ανοχή των αργυρώνητων τουρκικών αρχών, όχι μόνο παρέμεινε, αλλά "φέρων αγεράχως την κοζακική του στολή, αναφέρει ο πρόξενος Βατικιώτης, και μένεα πνέων" για την άδικο δήθεν καταδίωξη της οικογένειάς του, άρχισε να κατηχεί αναφανδόν υπέρ των ρωσικών σχεδίων όχι μόνο χριστιανούς αλλά και οθωμανούς. Ανενόχλητος, αναφέρει ακόμη ο Βατικιώτης, εξεπλήρωνε τις υποχρεώσεις του προς το Πανσλαβιστικό Κομμάτο, ενώ οι τοπικές οθωμανικές αρχές, παρά τις αυστηρές εντολές που είχαν λάβει από την Υψηλή Πύλη, όχι μόνο τον άκουγαν αλλά και τον κολάκευαν, διότι ήξεραν ότι τα πάμπολλα τρω-

7. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης προς Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, Νο 389, από 27.8.1870.

8. Archive du Ministère des Affaires Etrangères CPC, vol. 4, 1871-1875, f.f. 191-195, Consulat de France en Macédoine, Direction Politique, Salonique, No 46 le 14 Janvier 1873. Εις το εξής: Consulat de France en Salonique.

τά των κανέννας άλλος δεν είχε την προσωπική και πολιτική τόλμη να ελέγξει και να καταγγείλει⁹.

Έτσι, η επάνοδος του Σουλεϊμάν στα Βοδενά δημιούργησε εκ νέου μία πολύ δυσάρεστη κατάσταση.

Ενώ η αυστηρή απόφαση της Πύλης αποσκοπούσε στην εξομάλυνση της προηγούμενης κατάστασης και στον τερματισμό του παράνομου καθεστώτος των αδελφών Ντουρζή, με την αθώωσή των επανεγκαθιδρύεται το τυραννικό κράτος και δημιουργείται εκ νέου μία πολύ έκρυθμη κατάσταση.

Κατά τη γνώμη του Βατικιώτη η κατάσταση αυτή οφείλετο “στην κουφόνοια του Βαλή της Θεσσαλονίκης Χουρσίτ Πασά, όστις γενόμενος νευρόπαστο των περί αυτού φαυλοβίων και αργυρώνητων Τούρκων του Γενικού Διοικητηρίου αθώωσε τον Ντουρζή”¹⁰.

Η επάνοδος των αδελφών Ντουρζή δεν επιδείνωσε μόνο τη δημόσια ασφάλεια και δεν επανέφερε μόνο το τυραννικό καθεστώς. Είχε άμεσες βλαπτικές επιπτώσεις και στον εθνικό αγώνα που διεξήγαγε η Κοινότητα Βοδενών. Ως την επάνοδο του Σουλεϊμάν η σλαβική προπαγάνδα δεν είχε κατορθώσει να βρει γόνιμο έδαφος στα Βοδενά. Διότι, χάρη στην κοινοτική και εκκλησιαστική διάρθρωση, στην καλλιέργεια των ελληνικών γραμμάτων, στην ευρεία ελληνική παιδεία και μόρφωση, στη δραστηριότητα των Φιλανθρωπικών και Φιλελευθέρων Συλλόγων, η πόλη έμενε αλώβητη¹¹.

Με την άφιξη, όμως, αυτού του δυναμικού οργάνου του Πανσλαβιστικού Κομμάτου, η σλαβική προπαγάνδα βρήκε στο πρόσωπό του έναν ισχυρότατο προστάτη και ένθερμο υποστηρικτή.

Αρκεί να σημειωθεί ότι αυτός ιδρύει αυθαιρέτως την πρώτη σλαβική σχολή και αναλαμβάνει την εκ 50 οθ. λιρών μισθοδοσία του διδασκάλου. Καθημερινά, όπως αναφέρεται σε έγγραφο της εποχής, επισκέπτεται τη σχολή και δωρίζει στους μαθητές από ένα μετζήτι, το λεγόμενο “σημίτ παρασί”, δηλαδή το χαρτζηλίκι για το καθημερινό κουλούρι, ενώ οι μαθητές ψάλλουν ένα σαρκί-τραγούδι, μελοποιημένο για αυτόν.

Το σπουδαιότερο δε είναι ότι αυτός είναι η ψυχή της βουλγαρόφιλης μερίδας. Ο ίδιος κρατάει τις σφραγίδες και τους κώδικες των αποσκιρτούντων, στους οποίους εγγράφει δια της βίας και με απειλές αγράμματος χωρικούς, που δήθεν αποσχίσθηκαν από το Πατριαρχείο και προσεχώρησαν στην Εξαρ-

9. Έκθεσις Μητροπολίτου Νικοδήμου.

10. Έγγραφον Προξενείου της Ελλάδος εν Θεσσαλονίκη προς Υπουργείον Εξωτερικών, Νο 617, από 2 Αυγούστου 1872.

11. Έγγραφον Προξενείου της Ελλάδος εν Θεσσαλονίκη προς Υπουργείον Εξωτερικών, Νο 389, από 27 Μαΐου 1870.

χία¹². Βέβαια, με τον τρόπο αυτό, δημιουργείται μια πλασματική και διογκωμένη εξαρχική δύναμη που διασπά την κοινοτική ελληνική συνοχή και εκπληρώνει τις προϋποθέσεις για σύσταση ιδιαίτερης Βουλγαρικής Κοινότητας.

Η Ελληνική Κοινότητα δεν έμεινε αδρανής μπρος στη διαμορφούμενη υπό την αιγίδα του Σουλεϊμάν εθνικά επικίνδυνη κατάσταση. Βρίσκεται σε διαρκή επαγρύπνηση και αποδύεται σε ένα αγώνα κατά των επιβουλών της εθνικής της υπόστασης.

Αυτό μαρτυρείται από τις έντονες προς όλες τις κατευθύνσεις κοινοτικές αναφορές, που έχουν διασωθεί σε διάφορους κώδικες, αρχεία και εφημερίδες της Κωνσταντινουπόλεως¹³. Είναι αξιοσημείωτο αυτό που μεταξύ των άλλων αναφέρεται σε μία αναφορά προς τον Βαλή της Θεσσαλονίκης: “Τα Βοδενά και τα χωριά της Καρατζόβας είναι μάνδρα άνευ κυνός εις τον μωσχοβίτικον λύκον”¹⁴.

Ο Μητροπολίτης Βοδενών Νικόδημος (1859-1870), λίγο πριν αναχωρήσει από τα Βοδενά για τη νέα του έδρα, την Προύσα, έθεσε υπόψη του ελληνικού προξενείου στη Θεσσαλονίκη εκτενή και πολύ ενδιαφέρουσα έκθεση για την εθνική κατάσταση της επαρχίας του¹⁵. Χάρη σε αυτή την εμπειριστατωμένη έκθεση του Νικοδήμου, μπορούμε να εκτιμήσουμε το ποιόν και το είδος του βουλγαρισμού, που με τη βοήθεια του Σουλεϊμάν επιβλήθηκε στα Βοδενά. Επίσης η έκθεση αυτή μας βοηθάει να σκιαγραφήσουμε και τους πρώτους συνεργάτες του Ντουρζή στο έργο του εκσλαβισμού των Βοδενών που είχε αναλάβει την υποχρέωση να εκπληρώσει.

Οι κυριότεροι συνεργάτες του Σουλεϊμάν ήταν τρεις: Πρώτον κάποιος Γ. Γώγος, για τον οποίο αναφέρεται στην αναφορά του Νικοδήμου ότι “κατήγετο εκ χαμαιρπεστάτης οικογένειας και εάν ήδη φέρει εν εαυτώ σημείον τι ανθρωπισμού, τούτο οφείλεται εις την εν Ρωσία πολυετή διαμονήν του”. Δηλαδή και ο Γώγος, όπως και ο Σουλεϊμάν, είχε ανειλημμένες υποχρεώσεις αποστόλου του Πανσλαβισμού.

Δεύτερος είναι κάποιος Νούσης Τρύπτσες, αγωγιάτης από τη Τσερκόβιανη-Κλησοχώρι, ο οποίος για προσφερθείσες παλαιότερα υπηρεσίες του προς τον

12. Ο.π.

13. Μνημειώδες κείμενο θεωρείται μεταξύ των άλλων πολλών διαμαρτυριών και αναφορών της Ελληνικής Κοινότητας Βοδενών το λεγόμενο “Υπόμνημα Βοδενών προς το εν Κωνσταντινουπόλει Συνέδριο των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων”, που δημοσιεύθηκε και κατέλαβε όλες τις σελίδες της εφημερίδας της Θεσσαλονίκης, “Εορμή”, φ. 1 Ιανουαρίου 1877 και αναδημοσιεύθηκε σε συνέχειες στην εφημερίδα της Κωνσταντινουπόλεως “Νεολόγος” στα φύλλα 2378, 2379, 2380, 2382, 2383, 2388 του έτους 1879.

14. Έκθεσις Μητροπολίτου Νικοδήμου.

15. Έκθεσις Μητροπολίτου Νικοδήμου.

βουλγαρισμό, μέσω της Ουνίας, προσελήφθη, λόγω της ιδιότητάς του, ως ταχυδρόμος μεταξύ του ρωσικού προξενείου στη Θεσσαλονίκη και των ρωσικών προξενείων Βιτωλίων και Ιωαννίνων.

Στους κώδικες της Βουλγαρικής Κοινότητας ο Νούσης Τρύπτσες σκοπίμως παρουσιάζεται ως "Κόνσολους Τερζουμάν" - προξενικός διαρμηνέας, αντί ως ταχυδρόμος. Με αυτό τον τρόπο, βέβαια, κάτω από τη ρωσική ομβρέλλα, εκτελεί ανενόχλητος την προπαγανδιστική του αποστολή.

Τρίτο πρόσωπο είναι κάποιος Πέτρος Μπόσκος, από το χωριό Σαρακίνοβο-Σαρακηνοί. Συνυπόδικος των αδελφών Ντουρζή, φυλακίστηκε μαζί τους στη Θεσσαλονίκη το 1861. Μετά τρεις μήνες απολύθηκε επί εγγυήσεως και δραπέτευσε στην Κωνσταντινούπολη. Από εκεί επέστρεψε με τον συγκατηγορούμενό του Μεχμέτ Ντουρζή, όταν μετατέθηκε ο Βαλής Χουσνή Πασάς από τη Θεσσαλονίκη στα Γιάννενα.

Έτσι συμπληρώθηκε η τριανδρία, ο πρώτος πυρήνας του βουλγαρισμού, που απετέλεσε το μοχλό κάθε προσπάθειας του Σουλεϊμάν Ντουρζή για την εθνική αλλοίωση της έως τότε καθαρώς ελληνικής φυσιογνωμίας της επαρχίας Βοδενών¹⁶.

Οι πληροφορίες αυτές δεν περιέχονται μόνο σε προξενικές αναφορές και στην έκθεση του Μητροπολίτη Νικόδημου, ο οποίος, ως μέλος του τοπικού Μετλήζ-Νομαρχιακού Συμβουλίου, γνώριζε καλά τα διατρέχοντα στην επαρχία του. Διασταυρώνονται και με σειρά διαμαρτυριών της Ελληνικής Κοινότητας, οι οποίες είδαν το φως της δημοσιότητας στην Κωνσταντινούπολη, χωρίς ποτέ να διαψευστούν από τη Βουλγαρική Κοινότητα Βοδενών ή από την Εξαρχία.

Επανειλημμένα λ.χ. ο "Νεολόγος" της Κωνσταντινουπόλεως κατεχώρησε στις στήλες του, κάτω από τον υπέρτιτλο "Επιστέλλουσιν ημίν εκ Βοδενών", ανταποκρίσεις για την τυραννική και τη φιλοβουλγαρική πολιτεία των αδελφών Ντουρζή¹⁷. Εξάλλου και η τουρκική εφημερίδα της Θεσσαλονίκης "Ζαμάν" επανειλημμένα ασχολήθηκε με την ιδιάζουσα περίπτωση των Ντουρζή. Σε μία ανταπόκρισή της, εκτός από τις ποινικές παρανομίες, τις οποίες καυτηριάζει δριμύτατα, καταγγέλλει τη φιλορωσική δραστηριότητά των και διερωτάται: "Πώς είναι δυνατόν, ενώ είναι γνωστό ότι η προσπάθεια προς σύστασιν Βουλγαρικής Εξαρχίας δεν είναι προϊόν εθνικής αυτοβουλίας, αλλά ξενικής ραδιοσυργίας, να επιτρέπει η Οθωμανική Κυβέρνηση την ελεύθερα δράση των πανσλαβιστικών οργάνων εντός της επικρατείας της, όπως του Ρώσου αξιωματούχου στα Βοδενά Σουλεϊμάν Ντουρζή;"¹⁸.

16. Ο.Π.

17. Εφημερίδα "Νεολόγος" Κωνσταντινουπόλεως, φ. 26 Ιουνίου 1870, ανωνύμου άρθρου: "Πανσλαβιστικά σκευωρία εν Μακεδονία".

18. Εγγραφο Ελληνικού Προξενείου εν Θεσσαλονίκη προς το Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, Νο 733, από 12 Σεπτεμβρίου 1872.

Οι τοπικές οθωμανικές αρχές είχαν στα χέρια τους απτές αποδείξεις σχετικά με την καθαρώς φιλορωσική προπαγάνδα που ανέπτυξε ο Σουλεϊμάν και η οποία βέβαια αντέβαινε προς τα συμφέροντα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κατά μία αστυνομική έρευνα στο κονάκι του ανευρέθη, εκτός των άλλων ενοχοποιητικών στοιχείων, εγγληματικής και πολιτικής φύσεως, αναφορά των κατοίκων του Σαρακίνοβο-Σαρακηνοί, που τον παρακαλούν να ενεργήσει όπως τους αποσταλούν από τη Ρωσία άμφια και ρωσικά εκκλησιαστικά βιβλία. Επίσης ανευρέθη και ένα δεύτερο έγγραφο, προερχόμενο από το ίδιο χωριό, με το οποίο ζητούν να ενεργήσει όπως τεθεί το χωριό τους υπό τη ρωσική προστασία¹⁹.

Η σλαβοκίνητη προπαγάνδα του Σουλεϊμάν Ντουρζή, όπως και η εγγληματική του δραστηριότητα, απασχολούσε όλα τα προξενεία των Μεγάλων Δυνάμεων στη Θεσσαλονίκη. Ο αυστριακός πρόξενος Κnapitz, λ.χ., αναφέρει προς το αυστριακό Υπουργείο Εξωτερικών, σχετικά με την πολιτεία των: "Οι αδελφοί Ντουρζή είναι τυραννίσκοι, ατιμωρητί διαπράττοντες, ό,τι βούλονται εν Καρατζόβα". Η δε πολιτική του Σουλεϊμάν προς όφελος του Πανσλαβισμού είναι υπό συνεχή παρακολούθηση από το προξενείο²⁰.

Επίσης ο Γάλλος πρόξενος στη Θεσσαλονίκη Μουίλι κρατάει ενήμερο το γαλλικό Υπουργείο Εξωτερικών σχετικά με τα τεχνάσματα της ρωσικής πολιτικής στα Βοδενά. Όταν λ.χ. ο Μουίλι πληροφορήθηκε την δυσμενή στάση της Υψηλής Πύλης προς το Σουλεϊμάν και την πρόθεσή της να παρεμποδίσει την παραμονή του στην πατρίδα του, ανέφερε: "Η Υψηλή Πύλη, έστω και καθυστερημένα, με την αντίδρασή της ως προς την υπόθεση του Σουλεϊμάν και των συγγενών του, θα εντυπωσιάσει το πλήθος των Βοδενών, που θεωρεί ότι αυτή η οικογένεια είναι η αιτία κάθε κακού στο τόπο τους, χάρη στη ρωσική προστασία. Ένα τέτοιο μέτρο θα είναι αντίδοτο στα πανσλαβιστικά τεχνάσματα, που τα βοήθησε και η έλλειψη μέριμνας της Υψηλής Πύλης, που δεν ήλεγχε την επικρατεία της. Ο διωγμός του Σουλεϊμάν, αυτός καθαυτός, είναι χρήσιμος και για την περιοχή Βοδενών, όπου θα ισχυροποιηθεί η εξουσία του Σουλτάνου απέναντι στη ρωσική επίδραση, η οποία θα ελαττωθεί"²¹.

Οι προβλέψεις όμως και ο ενθουσιασμός του Μουίλι γρήγορα διαψεύστηκαν. Φαίνεται πως ο Γάλλος διπλωμάτης, προβαίνοντας σε αυτές τις ορθές κα-

19. Επιστολή εκ Βοδενών γιατρού Επαμ. Σακελλαρίδη προς Προξενείο Θεσσαλονίκης από 29 Μαΐου 1872, συνημμένη εις έγγραφον Προξενείου Θεσσαλονίκης προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 472, από 19 Ιουνίου 1872.

Εις το εξής: Επιστολή Επαμεινώνδα Σακελλαρίδη.

20. Εγγραφο Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης προς Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, Νο 668, από 18 Αυγούστου 1872.

21. Consulat de France en Salonique.

τά τα άλλα εκτιμήσεις ως προς την απομάκρυνση των αδελφών Ντουρζή από τα Βοδενά, δεν υπολόγισε το σκοτεινό παρασκήνιο που δρούσε πάνω από το νόμο, όπως φάνηκε στην περίπτωση των αδελφών Ντουρζή, και τη σήψη της τουρκικής διοίκησης στην Ευρωπαϊκή Τουρκία. Το μέγεθος της εγκληματικής και πολιτικής δράσεως των αδελφών Ντουρζή απασχολεί και το γερμανικό προξενείο.

Ο Έλληνας πρόξενος Βατικιώτης αναφέρει προς το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών ότι: “ο πρόξενος της Γερμανίας Ερρίκος Άμποτ συμπαρίσταται εις διαφόρους περιστάσεις και μάλιστα εις τα αφορώντα εις τους αδελφούς Ντουρζή”. Η γερμανική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη θεωρεί απαραίτητη την ενημέρωσή της ως προς το ζήτημα αυτό, διότι αναφέρει ακόμη ο Βατικιώτης, “θεωρεί ότι η δράση των συνδέεται με το εν Μακεδονία βουλγαρικό κίνημα”²².

Το 1872 ο Μ. Βεζύρης Μαχμούτ Νεντίμ Πασάς, προκειμένου να αποδείξει προς τις Μεγάλες Δυνάμεις τις διαθέσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας για μεταρρυθμίσεις και εκδημοκρατισμό του διοικητικού της συστήματος, έδωσε τη δυνατότητα στους οθωμανούς και χριστιανούς υπηκόους της να καταγγείλουν ελεύθερα τυχόν καταπιέσεις και αδικίες που υφίσταντο από τις τοπικές οθωμανικές αρχές. Για το σκοπό αυτό συνέστησε ειδική εξεταστική επιτροπή τζορναλίων-ανακριτών, η οποία περιόδευσε την Ευρωπαϊκή Τουρκία²³.

Την εποχή αυτή οι αυθαιρεσίες και παρανομίες των αδελφών Ντουρζή είχαν υποτροπιάσει σε αφάνταστο βαθμό. Το μένος κατά των πρώην κατηγορώντων και η μανία εκδικήσεως είχε υπερβεί κάθε όριο. “Καταπιέζουν, αναφέρει ο πρόξενος Βατικιώτης, όχι μόνο τους χριστιανούς, αλλά και αυτούς ακόμη τους Τούρκους. Ενέχονται εις πάσας τας ληστείας και πάντα τα διαπραττόμενα εγκλήματα”²⁴.

Οι χωρικοί της Καρατζόβας, καταπιεσμένοι από τη ρωσική προστασία του Σουλεϊμάν και προπαντός από την ατιμωρησία του, ούτε καν διανοούντο να καταγγείλουν τις εγκληματικές των πράξεις. Μερικοί όμως, ενθαρρυνθέντες από τις διακηρύξεις της Οθωμανικής Κυβέρνησης και προπαντός από την επιτόπια παρουσία της εξεταστικής επιτροπής, τόλμησαν και παρουσιάσθηκαν στους ανακριτές, με την ελπίδα ότι θα απαλλαγούν από αυτή τη μάστιγα.

Υστερα από εξονυχιστικές ανακρίσεις, ο ανακριτής Σεφκέτ Πασάς έκρινε

22. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης προς Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών, Νο 88, από 30 Ιουνίου 1873.

23. Αναφορά Βοδενών από Μάρτιον 1877.

24. Αναφορά Βοδενών από Μάρτιον 1877. Επίσης έγγραφο Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης προς Ελληνική Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 472, από 19 Ιουνίου 1872.

προφυλακιστέους τους δύο αδελφούς Ντουρζή, μαζί και δύο χριστιανούς προκρίτους, οι οποίοι, όπως θα αναφέρω παρακάτω, για ειδικούς λόγους είχαν συμμαχήσει μαζί των. Ο Σουλεϊμάν, κατόπιν επεμβάσεως του ρωσικού προξενείου, αφέθηκε και αυτή τη φορά ελεύθερος. Σύντομα κατόρθωσε να αποφυλακίσει και τους υπόλοιπους συνυποδίκους του. Μετέβη για το σκοπό αυτό στην Κωνσταντινούπολη και εκεί, με τη βοήθεια της ρωσικής πρεσβείας, πέτυχε την αποφυλάκιση και των υπολοίπων²⁵.

Εκτός από την αποφυλάκιση και την αθώωσή των, πέτυχε και την απομάκρυνση του ανακριτή Σεφκέτ Πασά από τα Βοδενά και την αντικατάστασή του από τον Φαήκ μπέη. Οι μεροληπτικές ενέργειες του Φαήκ μπέη ήταν απροκάλυπτες. Φαινόταν καθαρά ότι ήλθε να συγκαλύψει, εν γνώσει του Βαλή της Θεσσαλονίκης, την ενοχή των αδελφών Ντουρζή, να αποδείξει ως μεροληπτικές τις ενέργειες του Σεφκέτ Πασά, να αντικαταστήσει, ως μεροληπτήσαντα κατά του Ντουρζή, τον Καΐμακάμη Βοδενών και το Μετλήζ-Νομαρχιακό Συμβούλιο και να γνωμοδοτήσει ότι οι καταθέσεις των μαρτύρων έγιναν δια της βίας²⁶.

Η εγκατάσταση του Μητροπολίτη Αγαθάγγελου στα Βοδενά το 1870 δημιούργησε μια πολύ έκρυθμη κατάσταση. Η Ελληνική Κοινότητα διχάσθηκε και διαιρέθηκε σε δύο αντίπαλα, αντιμαχόμενα στρατόπεδα: τους αγαθαγγελικούς και τους αντιαγαθαγγελικούς²⁷. Αιτία της διάσπασης αυτής ήταν η δυσανεξία κατά του Αγαθάγγελου των δύο προκρίτων Λάζο Μπίντση και Γιανούση, επειδή ο Αγαθάγγελος δεν δέχθηκε να διορίσει τους δασκάλους που είχαν προτείνει αυτοί. Προκειμένου δε να εκδιώξουν τον Αγαθάγγελο και να διορίσουν τους δικούς των δασκάλους, αποσπάσθηκαν από τη Κοινότητα και συνεμάχησαν με τη μερίδα του εξαρχικού Γώγου και με τους αδελφούς Ντουρζή²⁸. Η συμμαχία αυτή ολίγον έλειψε να αποβεί μοιραία για το εθνικό και εκκλησιαστικό status των Βοδενών.

Πριν προχωρήσουμε όμως στην εξιστόρηση των γεγονότων, πρέπει να μεταφέρουμε εδώ τη γνώμη του προξένου Βατικιώτη ως προς την παράδοση και

25. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου εν Θεσσαλονίκη προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 472, από 19 Ιουνίου 1872. Επίσης έγγραφο του αυτού προς την Ελληνική Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 519, από 26 Ιουνίου 1872.

26. Επιστολαί εκ Βοδενών γιατρού Επαμ. Σακελλαρίδη προς Ελληνικό Προξενείο εν Θεσσαλονίκη από 16 Ιουνίου 1872 και 29.5.1872, συνημμένα εις έγγραφο του Ελληνικού Προξενείου προς την Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως από 19 Ιουνίου 1872.

27. Ο πρόξενος της Θεσσαλονίκης Π. Βατικιώτης εις έγγραφό του προς την Ελληνική Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 204, από 25 Φεβρουαρίου 1875 αποκαλεί τους αντιαγαθαγγελικούς “Γαριβαλδίνου”. Ο ίδιος εις άλλο έγγραφό του προς την Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 779, από 26 Σεπτεμβρίου 1872, τους αποκαλεί “Μπουλβαρδίνου”.

28. Αρχιμανδρίτης Τίτος Καράντζαλης-Δημ. Γόνης, Κώδιξ της αλληλογραφίας του Βοδενών Αγαθάγγελου. Μακεδονική Βιβλιοθήκη Νο 44. Δημοσιεύματα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1977.

επικίνδυνη αυτή συμμαχία: “δεν υπηρετούν τον βουλγαρισμό, αναφέρει ο Βατικιώτης, προς άλλον τινά σκοπόν, ή δια την αντικατάστασιν του Αρχιερέως δι’ άλλου υποχειρίου των”²⁹.

Με τη διάσπαση όμως της Ελληνικής Κοινότητας και τη σύμπραξη της αντιαγαθαγγελικής μερίδας με τους Εξαρχικούς, δημιουργήθηκε μία ευνοϊκή συγκυρία για τα σχέδια του Γώγου και πίσω από αυτόν των αδελφών Ντουρζή.

Ως γνωστό, τα Βοδενά ενέπιπταν στην περίπτωση του άρθρου 10 του Φιρμανίου από 27.2.1870, σύμφωνα με το οποίο ήταν δυνατή η προσθήκη στην δικαιοδοσία της Εξαρχίας και άλλων επαρχιών, αν το ζητούσαν δια δημοψηφίσματος τα 2/3 των κατοίκων³⁰.

Η σύμπραξη Γώγου και προκρίτων Λάξου Μπίντση-Γιανούση, οι οποίοι ομολογουμένως λόγω της κοινωνικής και οικονομικής των επιρροής διέθεταν αρκετό ρεύμα, εκπληρούσε τις προϋποθέσεις και παρείχε προοπτική εξασφάλισης της απαραίτητης πλειοψηφίας των 2/3 για την ανατροπή “των καθεστώτων” στα Βοδενά. Με τα δεδομένα αυτά ο Γώγος ζήτησε από τον Καΐμακάμη την εφαρμογή του άρθρου 10 του φιρμανίου.

Όταν ο Καΐμακάμης Βοδενών, πιεζόμενος από τους αδελφούς Ντουρζή, ανακοίνωσε στην Ελληνική Κοινότητα την πρόθεσή του για διενέργεια ιστιλιάμη-απογραφής, προσέκρουσε στην κατηγορηματική άρνησή της. “Το σκοπό της απογραφής, αναφέρει ο πρόξενος Βατικιώτης, αντελήφθησαν αμέσως οι νοσηνότεροι των προυχόντων και εμήνυσαν στον Καΐμακάμη ότι την αποκρούουν, μια και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Ελληνική Κοινότητα αποτελεί αναμφισβήτητη πλειοψηφία, οι δε αποσκιρτήσαντες και αναγνωρίζοντες την Εξαρχία εισίν ολίγιστοι”³¹.

Αυτή η αποφασιστική άρνηση της Ελληνικής Κοινότητας εξουδετέρωσε τις ραδιουργίες των αδελφών Ντουρζή υπέρ των σχεδίων των Εξαρχικών και διέσωσε τη Μητρόπολη Βοδενών από βέβαιο εκσλαβισμό. Ο Μητροπολίτης Αγαθάγγελος, για το έκρυθμο της καταστάσεως που προκαλούσε η παρουσία του στα Βοδενά, εφησύχαζε στα Γενισά. Η Κοινότητα ζήτησε αμέσως από το Μητροπολίτη να εγκαταλείψει τα Γενισά και να εγκατασταθεί στην έδρα του, όπου η κατάσταση ήταν πολύ κρίσιμη και η παρουσία του, εν όψει του μελετωμένου ιστιλιάμη-απογραφής, απολύτως αναγκαία³².

29. Έγγραφο του Ελληνικού Προξενείου εν Θεσσαλονίκη προς την Ελληνική Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 668, από 18 Αυγούστου 1872.

30. Αρχ. Βασιλείου Στεφανίδου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Β’ έκδοσις, Αθήνα 1959, σ. 737 σημ. 6. Επίσης βλ. Ζίνα Μίχοβα, *Η Βουλγαρική Εξαρχία*, έκδοση BAN, σ. 30.

31. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου εν Θεσσαλονίκη προς Ελληνική Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 668, από 18 Αυγούστου 1872.

32. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου εν Θεσσαλονίκη προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως από 27 Αυγούστου 1872, συνημμένο εις έγγραφο Νο 668, από 18 Αυγ. 1872.

Έτσι, με τις συντονισμένες και δραστήριες ενέργειες εκ μέρους της Κοινότητας και του Μητροπολίτη, ματαιώθηκαν τα σχέδια των Εξαρχικών και απεφύχθη η μεταβολή του εκκλησιαστικού καθεστώτος. Διότι, όταν ο Γώγος περιέφερε στην πόλη προς υπογραφή την αναφορά-αίτηση για την εφαρμογή του άρθρου 10, η απογραφή δεν απέδωσε το προσδοκώμενο αποτέλεσμα. Ο αριθμός των υπογραφών απέδειξε ότι οι Εξαρχικοί αποτελούν μειοψηφία και κατά συνέπεια δεν είναι δυνατόν να ικανοποιηθεί το αίτημά των για αποστολή εξαρχικού Μητροπολίτη. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι στην αποτυχία του σχεδίου των Εξαρχικών συνέβαλε και η απροθυμία της πλειονότητας της αντιαγαθαγγελικής μερίδας να θέσουν την υπογραφή των.

Είχαν αντιληφθεί πλέον προς τα πού βαίνουν τα πράγματα και αρνήθηκαν να υπογράψουν, μια και δεν επρόκειτο για απλή αντικατάσταση του Αγαθάγγελου, αλλά για μετατροπή των καθεστώτων³³.

Αλλά, εκτός από τον εκσλαβισμό της Μητροπόλεως, η Ελληνική Κοινότητα είχε να αντιμετωπίσει και να αποσοβήσει και πολλούς άλλους εθνικούς κινδύνους. Το 1870 ο Γώγος κάλεσε και εγκατέστησε στα Βοδενά τον καθηρημένο αγιοταφίτη Αρχιμανδρίτη Παύλο, ηγούμενο της μονής “Αρχάγγελος Γαβριήλ” στο Κράτοβο, ως πνευματικό αρχηγό των Εξαρχικών, με την προοπτική να τον αναδείξουν εξαρχικό Μητροπολίτη Βοδενών³⁴. Αμέσως μετά την άφιξη του Παύλου, οι Εξαρχικοί αποπειράθηκαν να οικειοποιηθούν για δικές τους λειτουργικές ανάγκες τον κεντρικό ναό “Οι Άγιοι Ανάργυροι”. Η πρώτη αυτή απόπειρα, με την παρουσία ακόμη του Παύλου στα Βοδενά, όπως και μερικές άλλες που επακολούθησαν μετά τη σύντομη απομάκρυνσή του, απέβη άκαρπη.

Μετά τη δεύτερη επάνοδο του Μεχμέτ Ντουρζή από τις φυλακές, το ζήτημα της οικειοποίησεως του ναού από τους Εξαρχικούς άρχισε να λαμβάνει απειλητικές διαστάσεις³⁵. Ο ναός βρισκόταν υπό συνεχή απειλή καταλήψεως. Ύστερα όμως από επανειλημμένες χειροδικίες, διαμάχες, ακόμη και συμπλοκές εντός αυτού, εξακολουθούσε να παραμένει στα χέρια των Πατριαρχικών. Σημειωτέον ότι, εκτός του ναού “Οι Άγιοι Ανάργυροι”, κινδύνευε και η μεγάλη ενοριακή εκκλησία “Αγία Ελεούσα”. Την εκκλησία αυτή διεκδικούσε η αντιαγαθαγγελική μερίδα των προκρίτων Λάξου Μπίντση-Γιανούση, οι οποίοι με προτροπή πάλι των Ντουρζή, ήγειραν αξιώσεις επ’ αυτής και επί της διαχειρίσεως των κτημά-

33. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου εν Θεσσαλονίκη προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 733, από 12 Σεπτεμβρίου 1872.

34. Αναφορά εκ Βοδενών από 20 Μαρτίου 1877 προς τον Μουτεσαρίφη της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης Αλέξ. Κωνσταντινίδη εφένδη, συνημμένη εις έγγραφο Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης προς υπουργείον Εξωτερικών, Νο 330, από 23 Μαρτίου 1877.

35. Απόσπασμα επιστολής εκ Βοδενών από 7 Νοεμβρίου 1870, συνημμένη εις έγγραφο Προξενείου Θεσσαλονίκης, Νο 882, από 9 Νοεμβρίου 1870.

των της. Έτσι η Ελληνική Κοινότητα κινδύνευε να χάσει τις δύο από τις τρεις μεγάλες εκκλησίες της³⁶.

Το διάστημα που βρισκόταν στα Βοδενά ο ανακριτής Φαήκ μπέης, του οποίου κυρία αποστολή ήταν, όπως ανέφερα παραπάνω, η συγκάλυψη των παρανομιών του Ντουρζή, οι Εξαρχικοί, ενθαρρυνόμενοι από τις μεροληπτικές ενέργειές του, θεώρησαν πρόσφορη την περίπτωση να προβούν εκ νέου στην κατάληψη του ναού. Ακριβώς την παραμονή της εορτής των Αγίων Αναργύρων του έτους 1873, εν καιρώ νυκτός παραβίασαν τις θύρες του ναού και “οχυρώθηκαν” εντός αυτού³⁷.

Ασφαλώς και αυτή η απόπειρα, όπως όλες οι προηγούμενες, θα απέβαινε άκαρπη, αν οι οπαδοί του Γώγου που κατέλαβαν το ναό δεν υποστηρίζονταν σκανδαλωδώς από το νέο τοπικό Καϊμακάμη, ο οποίος είχε καταστεί όργανο των Ντουρζή. Δηλαδή, ενώ οι οθωμανικές αρχές άφησαν ατιμώρητους τους ταρξίες που παρανόμως κατέλαβαν και κρατούσαν ναό που δεν τους ανήκε, απεναντίας, παρουσία του ίδιου του Καϊμακάμη, συνέλαβαν εντός του ναού και φυλάκισαν ως πρωταίτιους της συμπλοκής τους επικεφαλής των Πατριαρχικών, οι οποίοι υπερασπιζόνταν πατρογονική τους εκκλησία³⁸.

Η σύλληψη και φυλάκιση των επικεφαλής των Πατριαρχικών ήταν σκόπιμη και προσχεδιασμένη από τον Σουλεϊμάν. Ο Καϊμακάμης τους συνέλαβε και επίτηδες τους κράτησε επί αρκετό διάστημα φυλακισμένους στη Θεσσαλονίκη, ούτως ώστε εν τω μεταξύ δυνηθούν οι Εξαρχικοί, με τρομοκρατημένη και αποκεφαλισμένη την Ελληνική Κοινότητα, να σταθεροποιήσουν την κατοχή του ναού³⁹.

Αυτή ήταν η τέταρτη σοβαρή και τελευταία απόπειρα καταλήψεως του ναού υπό των Εξαρχικών (1 Ιουλίου 1872), ο οποίος έκτοτε παρέμενε στα χέρια των ως την απελευθέρωση από το τουρκικό ζυγό το 1912.

Όσον αφορά το ναό “Η Αγία Ελεούσα” η υπόθεση σύντομα εξέπνευσε. Διό-

36. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης προς Υπουργείον Εξωτερικών, Νο 633, από 8 Αυγούστου 1872.

37. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 519, από 26 Ιουνίου 1872.

38. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης προς Υπουργείο Εξωτερικών, Νο 552, από 13 Ιουλίου 1872, επίσης βλ. *Makedonski Pregled = Revue Macédonien*, έτος 1927, τ. 3, άρθρον Β. Dumev, “Από τα απομνημονεύματα δύο διδασκαλισσών στη Μακεδονία”.

39. Εντός του ναού συνελήφθησαν 6 πρόκριτοι πατριαρχικοί, οι οποίοι δυστυχώς δεν κατονομάζονται από τον γιατρό Επαμ. Σακελλαρίδη. Εισ το έγγραφο του Ελληνικού Προξενείου προς την Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 564, από 18 Ιουλίου 1872 αναφέρεται ότι εν συνεχεία συνελήφθησαν εκτός του ναού, για να αποδυναμωθεί η αντίσταση της Ελληνικής Κοινότητας, και οι Δημ. Ρίζος, γιατρός, νεαρός τότε και προσωρινός διδάσκαλος της Σχολής και ο επίσης προσωρινός δάσκαλος Νικ. Χ’ Λούσης.

τι, λόγω αντικαταστάσεως του Αγαθάγγελου, άρχισε να επέρχεται συμφιλίωση μεταξύ των δύο μερίδων.

Πρέπει να αναφερθεί ότι οι αδελφοί Ντουρζή διέθεταν και ισχυρό στρατιωτικό σώμα βασιβουζούκων, το οποίο είχαν υπό την εξουσία των και το διέθεταν κατά βούληση. Από τα απέραντα κτήματά των στρατολογούσαν βασιβουζούκους, τους εξόπλιζαν με ίππους και νέο οπλισμό και κατάρτιζαν ειδικό στρατιωτικό σώμα των γνωστών Καρατζοβανλήδων ή Νοτανλήδων.

Με την πάρανομη και τρομοκρατική δράση του σώματος αυτού ασχολήθηκε επανειλημμένα και ο καθημερινός τύπος. “Οι κάτοικοι της Καρατζόβας, αναφέρει σε μία ανταπόκρισή του ο “Φάρος της Θεσσαλονίκης”, δεν δύνανται να εξέλθουν όπως μεταβώσιν εις Βοδενά ή αλλαχού, διότι οι Ντουρζή απογυμνούν αυτοί, αφαιρούντες χρήματα, πράγματα και αυτά τα τσαρούχια των”⁴⁰.

Με το σώμα αυτό οι αδελφοί Ντουρζή ενίσχυαν πολλές φορές και τον τακτικό στρατό.

Μία αθηναϊκή εφημερίδα αναφέρει ότι κατά την απόβαση του Καρατάσου στη Χαλκιδική το 1854, μαζί με τον τακτικό στρατό πολέμησαν και 50 βασιβουζούκοι υπό τας διαταγάς κάποιου Ντουρζή, τον οποίο, σημειωτέον, ο Καρατάσος πολιορκήσε στη Συκιά και τον έκαυσε ζωντανό στην εκκλησία του χωριού.

Για το λόγο αυτό, συμπεραίνει αργότερα ο Βατικιώτης, “μένεα πνέοντες οι Ντουρζή κατά του Καρατάσου, όταν ο τελευταίος επισκέφθηκε το 1873 ως Έλληνας αξιωματικός τη Θεσσαλονίκη, εξαπέστειλαν βασιβουζούκους Καρατζοβανλήδες, οι οποίοι δημιούργησαν στο κέντρο της Θεσσαλονίκης μία άνευ προηγουμένου οχλαγωγία, με το σκοπό να τον συλλάβουν και να τον παραδώσουν ως κατάσκοπο στις τοπικές αρχές”⁴¹.

Ακόμη μία μαρτυρία για τη δράση του σώματος των Καρατζοβανλήδων του Ντουρζή έχομε και από τον πρόξενο στη Καβάλα: “Ο υπηρέτησας εν τοις Καυκασίοις εκ των αδελφών Ντουρζή Ρώσος αξιωματικός, αναφέρει ο πρόξενος στη Καβάλα, εστρατολόγησε εκ της πατρικής περιουσίας του 400 βασιβουζούκους και διήλθε κατευθυνόμενος προς Αδριανούπολη”⁴². Υστερα από αυτά φαντάζεται κανείς πόσο ισχυρό και αυθαίρετο ήταν το παρακράτος των Ντουρζή στον Καζά Βοδενών.

40. Εφημερίδα Κωνσταντινουπόλεως “*Νεολόγος*”, φ. 2446, από 18 Απριλίου 1877. Επίσης Διαμαρτυρία κατοίκων Καρατζόβας προς τον Μουτσεσαρίφη Νομαρχίας Θεσσαλονίκης Αλέξανδρον Κωνσταντινίδη εφέντη από 19 Μαρτίου 1877, συνημμένη εις έγγραφο Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης προς Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Νο 330, από 23 Μαρτίου 1877.

41. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου Θεσσαλονίκης προς το Υπουργείο Εξωτερικών, Νο 143, από 14 Φεβρουαρίου 1873.

42. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου Καβάλλας προς το Υπουργείο Εξωτερικών, Νο 312, από 31 Ιουλίου 1877.

Την αγριότητα των βασιβουζούκων των Ντουρζή εγνώρισε σε όλο της το μέγεθος κυρίως το χωριό Πόζαρ-Λουτράκι, το οποίο υπέστη, όπως θα δούμε παρακάτω, τελεία καταστροφή⁴³.

Φυσική απόρροια αυτής της καταστάσεως ήταν η εμφάνιση στα βουνά της Β.Δ. Καρατζόβας ενός σώματος υπό την αρχηγία κάποιου Τάνη. Η περιγραφή της δράσης του Τάνη από τον πρόξενο Βατικιώτη αβίαστα θυμίζει την παραδοσιακή κλεφτουριά⁴⁴.

Μεταξύ του Τάνη και των ατάκτων υποτακτικών των Ντουρζή έλαβαν χώρα πολλές συμπλοκές. Τόσο δε δραστήρια και αποτελεσματικά έδρασε ο Τάνης, ώστε οι βασιβουζούκοι των Ντουρζή όχι μόνο τα σύνορα του Πόζαρ δεν πατούσαν, αλλά μήτε και στο παρακείμενο δάσος τολμούσαν να ανέβουν για ξύλευση.

Δεκατιστής του Πόζαρ ήταν κάποιος Βεκήρ Πεχλιβάν, μπέης της Πρεμπόδιστας - Σωσάνδρας. Λόγω διαφορών με τους κατοίκους του Πόζαρ για την είσπραξη της δεκάτης ο Βεκήρ, για να εύρει ευκαιρία λεηλασίας του χωριού και είσπραξης όχι μόνο των οφειλομένων αλλά και διπλασίων ή τριπλασίων αυτών, ειδοποίησε τις τουρκικές αστυνομικές αρχές ότι στο χωριό Πόζαρ λημεριάζει ο "ληστής" Τάνης. Προκειμένου να συλληφθεί ο Τάνης, το χωριό περικυκλώθηκε από 800 περίπου βασιβουζούκους Καρατζοβανλήδες και Νοτανλήδες. Επακολούθησε τελεία διαρπαγή και λεηλασία του χωριού, σύλληψη όλων των αρρένων κατοίκων και εγκλεισμός των εις σταύλους, χωρίς εννοείται να ανευρεθεί ο Τάνης. Μετά την τελεία καταστροφή του χωριού των, οι κάτοικοι διαμαρτυρήθηκαν στο Διοικητή Βοδενών. Και ενώ ο Διοικητής συνέλαβε και φυλάκισε τον πρωταίτιο της καταστροφής, την επομένη ο Καΐμακάμης Βοδενών τη αξίωσε του Μεχμέτ Ντουρζή, τον απέλυσε⁴⁵.

"Έτσι θριάμβευσε στο τέλος αυτής της τραγικής περιπτώσεως η επιρροή του τυραννίσκου της Καρατζόβας και υπέρτερου του νόμου Ντουρζή, ενώ οι χριστιανοί εις μάτην ανέμεναν τη θεραπεία των κακών, παρά τις επαγγελόμενες γνωστές μεταρρυθμίσεις".

Το ζήτημα της καταστροφής του Πόζαρ έλαβε μεγάλη δημοσιότητα. Το μέγεθος της γνωρίζουμε επακριβώς από το τύπο της Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος βέβαια συμφωνεί με όσα αναφέρει και ο πρόξενος Βατικιώτης στις δικές του αναφορές προς το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών⁴⁶.

43. Εκτενή και λεπτομερή περιγραφή της λεηλασίας του χωριού Πόζαρ-Λουτράκι έχουμε από τις εξής αναφορές του Ελληνικού Προξενείου εν Θεσσαλονίκη προς το Υπουργείο Εξωτερικών. Έγγραφο, Νο 176, από 18 Φεβρουαρίου 1877. Έγγραφο, Νο 269, από 8 Μαρτίου 1877. Έγγραφο, Νο 330, από 23 Μαρτίου 1877.

44. Περί Τάνη βλ. Αναφορά εκ Βοδενών από 12 Φεβρουαρίου 1877, συνημμένη εις έγγραφο Ελληνικού Προξενείου εν Θεσσαλονίκη, Νο 176, από 18 Φεβρουαρίου 1877.

45. Ο.π.

46. Η εφημερίδα της Κωνσταντινουπόλεως "Νεολόγος" λεπτομερώς ανέγραψε το μέγε-

Το ίδιο ζήτημα απασχόλησε και τον Άγγλο πρόξενο στη Θεσσαλονίκη, το γνωστό μισέλληνα Blunt, ο οποίος το απέδωσε σε ελληνικές ραδιουργίες. Ο φιλότουρκος αυτός Άγγλος διπλωμάτης, ασφαλώς, είχε υπόψη του τις δραστηριότητες του Τάνη και αυτές χαρακτηρίζει ως "ελληνικές". Καθότι δε μισέλληνας τις θεωρεί "ραδιουργίες"⁴⁷.

Τον ελληνικό χαρακτηρισμό του Τάνη επιβεβαιώνει και μία άλλη πληροφορία. Ο εκκλησιαστικός ιστορικός Πατριάρχης της Βουλγαρίας Κύριλλος, αναφερόμενος στη περίοδο αυτή, σύμφωνα με μία ανταπόκριση στην εφημερίδα της Σόφιας "Ζόρνιτσα" από τη Θεσσαλονίκη, αναφέρει τα εξής: "Στον καζά Βοδενών δρούσαν ελληνικά αυτόχθονα σώματα. Στη περιοχή αυτή ιδιαίτερος δεινοπάθησε το χωριό Πόζαρ-Λουτράκι"⁴⁸. Βέβαια, όπως αποδείξαμε παραπάνω, το Πόζαρ δεινοπάθησε όχι από Έλληνες αντάρτες, οι οποίοι απεναντίας το προστάτευσαν, αλλά από βασιβουζούκους των Ντουρζή.

Αναφέραμε μόνο μερικές περιπτώσεις από την επιβλαβή ανάμιξη των Ντουρζή σε κρίσιμες φάσεις της κοινοτικής ζωής των Βοδενών. Η αρχεακά γνωστή αντιπαράθεση διατρέχει όλο το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, φθάνει μέχρι την απελευθέρωση το 1912 και η ανθελληνική των δράση συνεχίζει μέχρι την ελληνοτουρκική ανταλλαγή του πληθυσμού το 1924⁴⁹.

Η επιτυχής δε έκβαση της διαμάχης αυτής υπέρ των εθνικών μας συμφερόντων αποτελεί μεγίστη τιμή και ανεκτίμητη εθνική προσφορά της Ελληνικής Κοινότητας Βοδενών.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΟΥΣΙΜΗΣ

θος της καταστροφής και τις ζημιές που υπέστη το Πόζαρ-Λουτράκι εις τα εξής φύλλα: φ. Νο 2413, της 7 Μαρτίου 1877, φ. Νο 2417, της 11 Μαρτίου 1877, φ. Νο 2428 της 12 Μαρτίου 1877, φ. Νο 2459 της 21 Μαΐου 1877 και φ. Νο 2465 της 29 Μαΐου 1877.

47. Έγγραφο Ελληνικού Προξενείου εν Θεσσαλονίκη προς το Υπουργείο Εξωτερικών, Νο 246, από 6 Μαρτίου 1877.

48. Κύριλλος, Πατριάρχης Βουλγαρίας, Η Βουλγαρική Εξουσία στις επαρχίες Αδριανοπόλεως και Μακεδονίας μετά τον απελευθερωτικό αγώνα 1877-1878, (Βουλγ.), Τόμος Ι, τ. Ι, Έκδοσις Ιεράς Συνόδου, Σόφια 1969, σ. 319.

49. Για τις φαντασιώσεις των Τούρκων της Καρατζόβας, καθοδηγούμενων από την οικογένεια Ντουρζή, εναντίον του Φρουράρχου Φούστανης προς δημιουργία εντυπώσεων προ της ελληνο-τουρκικής ανταλλαγής πληθυσμού το 1924. Βλ. Αναφορά Νομάρχου Πέλλης Σταμ. Σταματίου προς τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας από 11 Ιανουαρίου 1924, όπου αναφέρεται συμπερασματικά: "Μας τα παρουσιάζουν για βώδια και είναι κουνούπια".